Rijksvastgoedbedrijf
Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

Percentageregeling beeldende kunst

Beschrijving van de regeling en de procedure voor realisatie van beeldende kunst door het Rijksvastgoedbedrijf.

Percentageregeling beeldende kunst

Beschrijving van de regeling en de procedure voor realisatie van beeldende kunst door het Rijksvastgoedbedrijf.

Inhoud

Inleiding 5

Percentageregeling beeldende kunst bij Rijkshuisvesting 7
Reikwijdte van de regeling 7
Het kunstbudget 7
Honorarium en uitvoeringskosten 8
De aanbieding van een kunstenaar 9

Procesbeschrijving 11
1. Vraagarticulatie en behoefte (verkenning) 13
2. Strategie, programmering en planning 14
3. Realisatie projecten 15
   - Instellen van een kunstcommissie 15
   - Formuleren van een kunstopdracht 15
   - Selecteren en voordragen van kunstenaars 16
   - De opdracht aan een kunstenaar 16
   - Ontwerpen van een kunstwerk 17
   - Vervaardigen van een kunstwerk 18
4. Exploitatie en beheer 19

Bijlage: 18

Historie van de percentageregeling 21

Colofon

Inleiding

In de beginjaren van de percentageregeling kreeg voor ieder nieuw politiebureau een kunstenaar de opdracht om een waakzame bronzen haan te maken. Sinds die tijd is de samenleving en ook de kunst ingrijpend veranderd. Waakzaamheid is terug als veiligheid. Echter een kunstenaar die je vandaag een waakzame bronzen haan zou willen laten maken zal je verbaasd aankijken.

Vandaag is de percentageregeling een kleine vrije ruimte in de bouwprocessen van het Rijksvastgoedbedrijf (RVB). Een ruimte om vrij van protocollen en programma's van eisen na te denken over wat mogelijk en wenselijk zou zijn op een bepaalde plek in een gebouw. Als alles goed gaat kan op die plek iets ontstaan dat niet aan verwachtingen beantwoordt, maar iets dat nieuwe verlangens doet ontspringen.

De percentageregeling voor beeldende kunst bij Rijkshuisvesting geeft aan dat bij nieuwbouw, of verbouw van Rijkshuisvesting door, of in opdracht van het Rijksvastgoedbedrijf, kunst zal worden toegepast. Het is de verantwoordelijkheid van de gebruikers van Rijkshuisvesting. De totstandkoming is een zaak van samenwerking en overtuiging, waarbij de kunstenaar, de gebruiker van de huisvesting, de architect en het RVB gesprekspartners zijn. Beeldende kunst bij Rijkshuisvesting is een uiting van een gezamenlijke opvatting.

Het Rijksvastgoedbedrijf is een uitvoeringsorganisatie van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. Het is op 1 juli 2014 ontstaan uit de fusie van de Dienst Vastgoed Defensie, het Rijksvastgoed- en Ontwikkelingsbedrijf, de directie Rijksvastgoed en de Rijksgebouwendienst. Als gevolg van deze fusie zijn vele interne werkprocessen aangepast en up-to-date gemaakt. In deze publicatie is de percentageregeling in lijn gebracht met de huidige werkprocessen en de vigerende huisvestingsstelsels.

De Rijksbouwmeester adviseert over de kwaliteit van nieuwe kunstwerken bij Rijkshuisvesting. De adviseurs beeldende kunst van het Atelier Rijksbouwmeester ondersteunen de Rijksbouwmeester. Ze hebben als taak om de Rijksbouwmeester te adviseren op het vlak van de toepassing van kunst bij Rijkshuisvesting en opereren inhoudelijk onder diens verantwoordelijkheid. De kunstcollectie percentageregeling Rijksoverheid omvat alle percentagekunstwerken vanaf 1951 tot heden. Het beheer van deze collectie valt onder de verantwoordelijkheid van de directie Vastgoedbeheer. De collectiemanager beeldende kunst en de adviseurs collectie adviseren over afstoot, herplaatsingen, beheer en onderhoud.

Deze publicatie bevat de tekst van de percentage-regeling beeldende kunst en een beschrijving van de procedure voor de realisatie van beeldende kunst in opdracht van het Rijksvastgoedbedrijf en is geldig voor projecten die geïnitieerd worden vanaf 7 januari 2020.

Percentageregeling beeldende kunst bij Rijkshuisvesting

Reikwijdte van de regeling

Gebouwen in eigendom van het Rijksvastgoedbedrijf
De percentageregeling voor beeldende kunst bij Rijkshuisvesting geeft aan dat bij nieuwbouw of verbouw van rijksgebouwen door of in opdracht van het Rijksvastgoedbedrijf (RVB) kunst zal worden toegepast. De percentageregeling is van toepassing als de totale bouwkosten hoger zijn dan € 1.000.000,-. Bij monumenten wordt kunst toegepast als de totale (ver)bouwkosten hoger zijn dan € 1.500.000,-. Deze bedragen zijn exclusief BTW.

Gebouwen gehuurd door het Rijksvastgoedbedrijf
Bij (ver)bouw ten behoeve van Rijkshuisvesting in een pand dat geen eigendom is van het Rijksvastgoedbedrijf, maar door het RVB wordt gehuurd is de percentageregeling van toepassing indien de totale bouwkosten van een verbouwing hoger zijn dan € 1.000.000,-. Indien de eigenaar/verhuurder niet instemt met de toepassing van kunst, zal het Rijksvastgoedbedrijf:

- overgaan tot de realisatie van autonome en niet plaatsgebonden kunst, of;
- overgaan tot de realisatie van tijdelijke kunst voor de maximale duur overeenkomstig het huurcontract. In beide gevallen dient een passage in het contract met de kunstenaar voor de kunstopdracht opgenomen te worden over de niet plaatsgebondenheid en/of tijdelijkheid van het kunstwerk.

Extra
Bij nieuwbouw of verbouw van rijksgebouwen door of in opdracht van het Rijksvastgoedbedrijf met bouwkosten minder dan € 1.000.000,-, of bij huur met een inbouwpakket van minder dan € 1.000.000,- bouwkosten, kan na toestemming van de gebruiker de percentageregeling worden toegepast:

- door bijeenvoegen van de bouwsommen van een aantal kleinere vergelijkbare projecten, of
- bij projecten waarbij beeldende kunst om representatieve redenen gewenst is, zoals bouwwerken met een bijzondere culturele of historische waarde.

Uitzondering defensieobjecten en onderhoudsopdrachten
Op onderhoudsopdrachten is deze percentageregeling niet van toepassing. In het geval dat vastgoed eigendom is van de gebruiker (zoals bijvoorbeeld in veel gevallen bij Defensie), maakt de stuurgroep de afweging of en hoe zij de percentageregeling toepassen.

Het kunstbudget

De omvang van het beschikbaar te stellen kunstbudget wordt berekend aan de hand van de bouwkosten of het aankoopbedrag. Grond- of bijkomende kosten worden niet meegerekend.
Het voor kunst bedoelde bedrag behoort tot de investeringskosten en maakt daarmee onderdeel uit van de tarieven die aan de gebruikers worden doorberekend (regiotarief of gebruiksvergoeding). Het kunstbudget is dus onderdeel van het investeringsbudget.
Met uitzondering van bijzondere situaties zoals beschreven onder ‘Extra’, waarbij per geval de hoogte en financieringsbron van het kunstbudget wordt vastgelegd in overleg met de gebruikers, wordt het kunstbudget als volgt berekend:

- als de bouwkosten lager zijn dan € 1.000.000,- is er geen kunstbudget;
- bij bouwkosten van € 1.000.000,- tot € 7.000.000,- bedraagt het kunstbudget 2%;
- bij bouwkosten van € 7.000.000,- tot € 10.000.000,- bedraagt het kunstbudget 1% plus € 70.000,-;
- bij bouwkosten hoger dan € 10.000.000,- bedraagt het kunstbudget 0,5 % plus € 120.000,-.

Bij het kunstbudget, dat bij de bepaling van de bouwkosten wordt vastgesteld, moet vervolgens het gebruikelijke BTW tarief worden geteld. Er is dus een directe relatie tussen de hoogte van de bouwkosten en het kunstbudget. Als de bouwkosten stijgen (meerwerk tijdens de bouw niet meegerekend) moet het kunstbudget naar boven toe worden bijgesteld.
Indien op de investeringskosten moet worden bezuinigd, kan een evenredige bezuiniging op het kunstbudget worden uitgevoerd. Voornemens tot meer dan evenredige bezuinigingen legt de opdrachtgever schriftelijk voor aan de Rijksbouwmeester, die daarover

advies uitbrengt, zo nodig na het initiatief te hebben genomen tot het vinden van een evenwichtige oplossing.
Het kunstbudget is bestemd voor het tot stand brengen van in de architectuur geïntegreerde, plaatsgebonden en/of autonome kunst.
Het kunstbudget is niet bestemd voor het onderhoud van kunstwerken.
Het algemene onderhoudsbudget voor gebouwen, werken en terreinen dat de directie Vastgoedbeheer van het Rijksvastgoedbedrijf jaarlijks ontvangt, is eveneens bestemd voor het onderhoud van kunstwerken en is opgenomen in de normatieve tarieven.
De percentageregeling is bedoeld voor de productie van nieuwe kunst. Bij gebouwen die worden verbouwd, afgestoten of gesloopt wordt bezien of de aanwezige kunst behouden kan worden. Bij de formulering van een kunstopdracht wordt in verband hiermee ook een levensduurkader gedefinieerd in de raamovereenkomst met de kunstenaar.

Relatie Bouwkosten en Kunstbudget

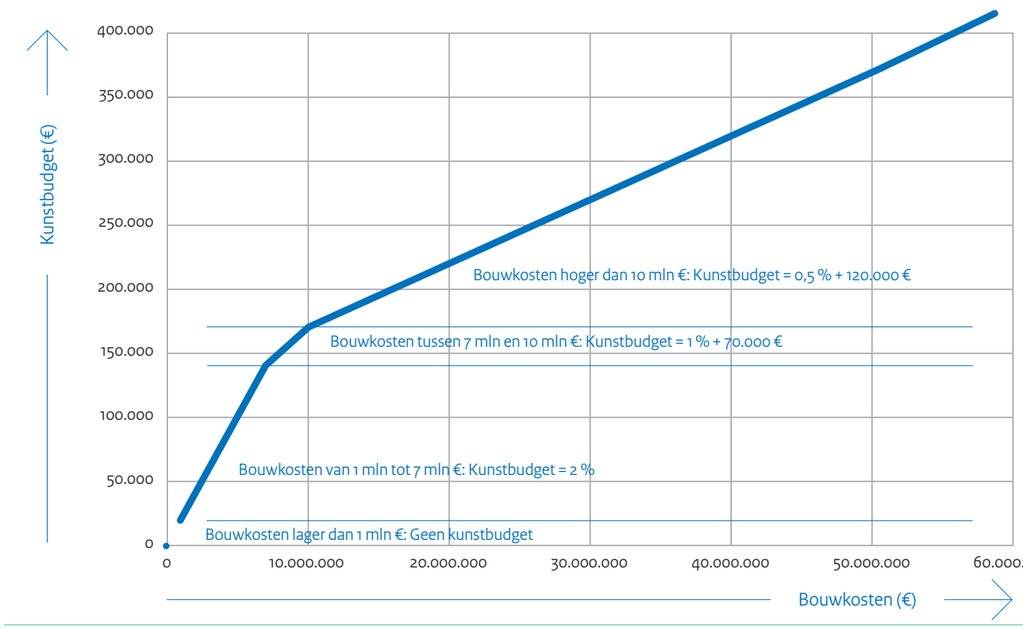

Honorarium en uitvoeringskosten

Het kunstbudget wordt gesplitst in een deel voor het honorarium en een deel voor de uitvoeringskosten. De kunstenaar kan zelf meewerken aan de uitvoering van het artistieke concept tot een feitelijke productie; het kunstwerk. Werkt de kunstenaar zelf mee aan de uitvoering, dan vallen de kosten voor deze arbeidsuren onder de uitvoeringskosten.
Het kunstbudget kent twee onderdelen:

1. Het honorarium van de kunstenaar voor het maken van een ontwerp (in twee fasen: voorlopig en definitief).
2. De kosten van de uitvoering (inclusief een eventuele bijdrage van de kunstenaar aan de uitvoering).

Ad. 1: In het honorarium zijn in ieder geval de volgende bijkomende kosten opgenomen:

- reis- en verblijfkosten;
- kosten voor modellen, maquettes, mockups en prototypes;
- teken- of reproductiekosten van de tekeningen.

Ad. 2: Voor zover van toepassing worden onder uitvoeringskosten o.m. de volgende kosten verstaan:

- voorbereidingskosten met betrekking tot bijvoorbeeld de fundering, breekwerk, het aanbrengen van een ondergrond etc.;
- de arbeidskosten van de kunstenaar;
- de kosten die verband houden met het inschakelen van derden, bijvoorbeeld constructieberekeningen;
- materialen;
- transport;
- opslag;
- verzekeringskosten die direct te maken hebben met de totstandkoming van het kunstwerk, zoals een CAR-verzekering, transport-verzekering, etc.;
- kosten voor het aanvragen van een bouwvergunning (indien nodig);
- de huur van hulpmiddelen, zoals apparatuur;
- eventuele huurkosten met betrekking tot een tijdelijk atelier;
- documentatiekosten;
- eventuele reis- en verblijfkosten van de kunstenaar tijdens de uitvoering;
- een eventuele vergoeding voor de overheadkosten van de kunstenaar;
- een reserve voor onvoorziene kosten;
- zodanige overige kosten die tussen de opdrachtgever en de kunstenaar overeengekomen zijn.

De aanbieding van een kunstenaar

Een onderdeel van de aanbieding van de kunstenaar is een gespecificeerde en gedetailleerde financiële begroting. In deze begroting zijn de volgende posten gespecificeerd:

a. Honorarium voor het maken van een voorlopig ontwerp;
b. Honorarium voor het maken van een definitief ontwerp;
c. Uitvoeringskosten (inclusief een eventuele bijdrage van de kunstenaar aan de uitvoering).

Het volgende hoofdstuk beschrijft de daadwerkelijke uitvoering van de percentageregeling en de manier waarop kunstenaars worden geselecteerd en uitgenodigd. Daarbij is aangesloten op de procesgang die het Rijksvastgoedbedrijf hanteert.

Procesbeschrijving

De vier stappen van het huisvestingsproces

In het huisvestingsproces van het Rijksvastgoedbedrijf zijn op hoofdlijn vier essentiële stappen te onderscheiden[1]. Die stappen zijn universeel en gelden zowel voor de Rijkskantoren als de zogenoemde specialties[2]
Deze vier stappen verlopen idealiter in een jaarlijkse cyclus. Voor adequate programmering en realisatie van kunst in Rijkshuisvesting is aandacht voor de percentageregeling tijdens iedere stap van belang.

1 Vraagarticulatie en behoefte (verkenning)
2 Strategie, programmering en planning
3 Realisatie projecten
4 Exploitatie en beheer

1 Leidraden huisvesting (voor Rijkskantoren en voor de belangrijkste specialties, opgesteld in opdracht van Directoraat-generaal Overheidsorganisatie (DGOO) en de betreffende departementen).

2 Een Specialty is een rijksgebouw waarvan als gevolg van speciale eisen vanuit het primaire proces de hoofdfunctie van dat gebouw niet een kantoorfunctie is, danwel een kantoorgebouw dat geen gedeelde huisvesting kan bieden voor organisaties die geen onderdeel uitmaken van het betreffende primair proces. Voorbeelden zijn gerechtsgebouwen, Hoge Colleges van Staat, gevangenissen en laboratoria.

Procesbeschrijving

De vier stappen van het huisvestingsproces
In het huisvestingsproces van het Rijksvastgoedbedrijf zijn op hoofdlijn vier essentiële stappen te onderscheiden.*
Die stappen zijn universeel en gelden zowel voor de Rijkskantoren als de zogeheten specialties. **

Deze vier stappen verlopen idealiter in een jaarlijkse cyclus. Voor adequate programmering en realisatie van kunst in Rijkshuisvesting is aandacht voor de percentageregeling tijdens iedere stap van belang

1 Vraagarticulatie en behoefte (verkenning)
2 Strategie, programmering en planning
3 Realisatie projecten
4 Exploitatie en beheer

* Leidraden huisvesting (voor Rijkskantoren en voor de belangrijkste specialties, opgesteld in opdracht van Directoraat-generaal Overheidsorganisatie (DGOO) en de betreffende departementen).

** Een Specialty is een rijksgebouw waarvan als gevolg van speciale eisen vanuit het primaire proces de hoofdfunctie van dat gebouw niet een kantoorfunctie is, danwel een kantoorgebouw dat geen gedeelde huisvesting kan bieden voor organisaties die geen onderdeel uitmaken van het betreffende primair proces. Voorbeelden zijn gerechtsgebouwen, Hoge Colleges van Staat, gevangenissen en laboratoria.

Per contrapercentage beeldende kunst
Versie 2.0
7 januari 2020

1) Vraagarticulatie en behoefte (verkenning)

Huisvesting
Ieder jaar zijn er behoefteplanningen voor Rijkshuisvesting beschikbaar. De departementale opdrachtgevers leveren die behoefteplanning aan het Rijksvastgoedbedrijf. Het samenstellen van deze planning speelt zich voor een belangrijk deel af binnen de departementen die huisvesting gebruiken. Zij stellen een prognose op van wat nodig is voor het uitvoeren van hun primaire proces met een vooruitblik van vijf jaar. Het Rijksvastgoedbedrijf kan hen hierbij zo nodig ondersteunen. Aan het eind van het eerste kwartaal van ieder jaar dient deze prognose beschikbaar te zijn.

Kunst in Rijkshuisvesting
Eveneens in het eerste kwartaal van ieder jaar organiseren de kunstadviseurs van het Atelier Rijksbouwmeester een symposium. Dat symposium is bedoeld als een forum voor informatieuitwisseling en discussie over kunst in Rijkshuisvesting. Naast hun vele contacten in de kunstwereld houden de kunstadviseurs hiermee hun expertise actueel. Naast begeleiding van een kunstenaar vanaf de fase van opdrachtverstrekking tot de uiteindelijke oplevering van een kunstwerk omvatten de werkzaamheden van de kunstadviseurs ook adviezen over:

- het samengaan van de toepassing van beeldende kunst en architectuur en omgeving;
- aard en omvang (formulering) van de opdrachten;
- de voordracht van kunstenaars;
- de kwaliteit van de door de kunstenaars ingediende ontwerpen, voorstellen en resultaten;
- de zorg voor een goede samenwerking tussen alle partijen die bij de totstandkoming van een kunstwerk zijn betrokken.

Voor het symposium wordt een peergroep van conservatoren, recensenten, journalisten, kunstenaars en vertegenwoordigers van departementen uitgenodigd. De bijeenkomst is voor belangstellenden toegankelijk en is eveneens een platform waar geinteresseerde eindgebruikers van Rijkshuisvesting welkom zijn.

2) Strategie, programmering en planning

Huisvesting
De behoefteplanningen van de departementale opdrachtgevers worden door het Rijksvastgoedbedrijf (de opdrachtnemer) in een afstemmingsproces vertaald tot het Integraal Programma Rijksvastgoedbedrijf (IP RVB). Het IP bevat jaarlijks voortschrijdend alle huisvestingsprojecten die de komende vijf jaar tot uitvoering moeten komen. Het programma geeft aan welke projecten in het komende jaar met zekerheid moeten starten en welke projecten in de daaropvolgende jaren tot uitvoering moeten komen. Het IP RVB bevat van ieder huisvestingsproject de scope en het financiële kader.

Kunst in Rijkshuisvesting
Het IP RVB levert inzicht in de investeringsbedragen die met de huisvestingsprojecten zijn gemoeid. Daarom zijn ook de bouwkosten bekend en daarmee dus ook de projecten die in aanmerking komen voor de realisatie van beeldende kunst in Rijkshuisvesting volgens de percentageregeling (bouwkosten hoger dan € 1.000.000). Door de opzet van het IP kunnen overzichten worden gemaakt van alle te verwachten kunstopdrachten, eventueel gespecificeerd per opdrachtgever of departement. Voor de kunstadviseurs zijn dergelijke overzichten belangrijk omdat op mogelijke opdrachtverstrekking voor een kunstproject soms lang van tevoren geanticipeerd moet worden.

3) Realisatie projecten

Huisvesting
Bij ieder huisvestingsproject begint de voorbereiding van de projectuitvoering met een projectbrief. Een projectbrief bevat de 'wens/het waarom' van het huisvestingsproject. Na een diagnose of analyse van de haalbaarheid van het huisvestingsproject wordt een project-brief uitgewerkt tot een project-initiatiedocument (PID). Een PID bevat alle informatie die een stuurgroep nodig heeft om de uitvoering van een project te kunnen autoriseren. Het is de basis voor het managen van het huisvestingsproject en het beoordelen van het succes.

Het is te beschouwen als een contract tussen de aangestelde projectverantwoordelijke van het RVB en de stuurgroep voor het project. In een PID zijn alle zaken die met de uitvoering van een huisvestingsproject aan de orde zijn beschreven, dus ook de toepassing van beeldende kunst en het daarvoor beschikbare definitieve budget.

Kunst in Rijkshuisvesting
De projectverantwoordelijke reserveert het budget en meldt vervolgens de definitieve start van het nieuwe huisvestingsproject bij de Rijksbouwmeester. Na alle communicatie, voorbereiding en planning in de vorige twee stappen wordt met de start van het huisvestings-project ook de procedure voor de realisatie van beeldende kunst in gang gezet.

Instellen van een kunstcommissie
Bij elk bouwproject, waarbij uitvoering wordt gegeven aan de percentageregeling, stelt de projectverantwoordelijke een onafhankelijke kunstcommissie in waarin de projectverantwoordelijke zelf, de architect, een vertegenwoordiging van de gebruiker en de adviseur beeldende kunst namens de Rijksbouwmeester zitting nemen en mogelijk aangevuld met de verhuurder/eigenaar van het gebouw (in geval van gehuurde gebouwen).

Het is van belang dat de kunstcommissie zo wordt samengesteld dat zij voldoende draagvlak heeft en objectief kan oordelen. In een kunstcommissie worden alle besluiten genomen die met het kunstproject te maken hebben. De leden van een kunstcommissie die de gebruikers vertegenwoordigen, zorgen ervoor dat ze gemandateerd zijn om namens hun organisatie besluiten te nemen bij belangrijke beslismomenten binnen de te volgen procedure.

Formuleren van een kunstopdracht
Een kunstwerk is het resultaat van een onafhankelijk creatief proces. De keuze voor een bepaalde kunstenaar betekent in de praktijk dan ook: kiezen voor een bepaalde uitdrukking van beeldende kunst. Het is daarom van groot belang dat de adviseur beeldende kunst in overleg met de overige leden van de kunstcommissie - voorafgaand aan het geven van een kunstopdracht door de opdrachtgever (de projectverantwoordelijke) - zorgvuldig nagaat welke vorm van beeldende kunst het meest zinvol is en welke voorwaarden aan het kunstwerk worden gesteld. Bij nieuwbouw, verbouw en renovatie van in te huren/ingehuurde gebouwen en terreinen wordt de opdrachtformulering ook met de eigenaar/verhuurder van het gebouw besproken. De volgende vragen spelen daarbij een rol:

Financieel kader:
- Wat is het beschikbare budget?

Ruimtelijk kader:
- Welke maten en volumes?
- Wat is de karakteristiek van de omgeving?
- Wat zijn eventuele kleur- of materiaaleisen?
- Bij voorkeur zullen kunstopdrachten worden gerealiseerd in publiek toegankelijke ruimten!

Inhoudelijk kader:
- Moet het kunstwerk een relatie hebben met het primaire proces van de gebruiker?
- Waar moet het kunstwerk over gaan, naar verwijzen?
- Moet het kunstwerk iets of iemand uitbeelden?
- Wat moet het kunstwerk oproepen bij de beschouwer? Moet een bepaalde gedachte tot uitdrukking worden gebracht?
- Wat is de eventuele secundaire functie van het kunstwerk?

Onderhoudskader:
In hoeverre moet het onderhoudsarm en vandalismebestendig zijn?

Levensduurkader:
- Welke minimale en maximale levensduur heeft de kunstcommissie bij het beoogde kunstwerk voor ogen?

Alle criteria waaraan het kunstwerk moet voldoen en die bij de beoordeling een rol spelen, moeten duidelijk opgenomen worden in de uiteindelijke opdrachtformulering aan de geselecteerde kunstenaar. De opdrachtformulering in het contract met de kunstenaar is de essentie van de overeenkomst tussen de opdrachtgever en de kunstenaar.

Selecteren en voordragen van kunstenaars

De adviseur beeldende kunst adviseert de Rijksbouwmeester over de selectie en voordracht van kunstenaars. De kunstopdrachten die het RVB verstrekt worden bepaald door een kader dat is gegeven door de context van de opgave. Financieel (het kunstbudget), Ruimtelijk, Inhoudelijk, Onderhoudtechnisch en Levensduurtechnisch. Dit levert een breed scala van kunstwerken op, variërend van fysiek/functioneel tot conceptueel/imaginair (3).

Voor iedere kunstopdracht dragen de kunstadviseurs een 'longlist' van mogelijk in aanmerking komende kunstenaars voor aan de kunstcommissie van het project. Ze doen dat vanuit hun expertise en inzicht. Ook de leden van een commissie kunnen voorstellen doen.

De kunstcommissie kiest daaruit de kunstenaars die unanieme belangstelling wekken en maakt kennis met de geselecteerde kunstenaars. Onderdeel hiervan is vaak ook een bezoek aan het atelier van die kunstenaars. De kunstcommissie stelt vast welke procedure proportioneel is voor de te geven kunstopdracht.

Onder meer het kunstbudget, de complexiteit van de opgave en de ervaring van de beoogde kunstenaars spelen daarbij een rol (4). Voorwaarde hierbij is dat een kunstopdracht onder het Europese grensbedrag ligt (zie ook 'De opdracht aan een kunstenaar'). Boven deze grens wordt er met de afdeling Inkoop en Contract Management (ICM) van het RVB afgestemd.

Ideeënschetsen

In uitzonderlijke gevallen kan aan enkele geselecteerde kunstenaars opdracht worden gegeven voor een ideeënschets (ook wel studieopdracht). Ideeënschetsen worden gevraagd als geen keuze kan worden gemaakt uit de voorgedragen kunstenaars, of als een duidelijker inzicht dient te worden verkregen over de benadering van verschillende kunstenaars van de opdrachtsituatie. Een ideeën-schets is een ruwe, niet uitgewerkte notitie, die een summier doch helder inzicht moet geven over wat de kunstenaar voor ogen staat. Ideeënschetsen zijn in feite de kern van de ontwerpopdracht en worden financieel gehonoreerd. Ook ideeën-schetsen waar geen opdracht op volgt worden gehonoreerd met een vooraf overeengekomen vergoeding.

De adviseur beeldende kunst voert vervolgens overleg met de leden van de kunstcommissie en mogelijk andere betrokkenen over de uiteindelijke keuze van de kunstenaar. Bij de uiteindelijke keuze is het belangrijk dat geen van de partijen na het besluit onoverkomelijke bezwaren blijft houden tegen de keuze van de kunstenaar of de te realiseren kunst.

De opdracht aan een kunstenaar

Uiteindelijk is het oeuvre van een kunstenaar primair en doorslaggevend voor de keuze. De keuze voor een kunstenaar, de praktische randvoorwaarden, de inhoudelijke en financiële kaders en de opleveringsdatum van het kunstwerk stelt de kunstcommissie vast, onderbouwd op basis van objectieve criteria conform de Regeling Aanbestedingsprocedures Rijksvastgoedbedrijf (RAR).

De uiteindelijk gekozen kunstenaar levert vervolgens een gespecificeerde offerte voor het te realiseren kunstwerk waarin onder meer een financiële begroting voor de realisatie van de kunsttoepassing is opgenomen. Na goedkeuring van de projectverantwoordelijke wordt opdracht voor realisatie verleend in drie fasen: Voorlopig ontwerp, Definitief ontwerp en Uitvoering.

Ingevolge de RAR wordt voor kunstopdrachten - tot een grensbedrag - een enkelvoudige onderhandse gunning gevolgd conform artikel 5.3: Sociale en andere specifieke diensten. Daarbij zijn de CPV codes (Common public Procurement Vocabulary) '92310000-7 Scheppende en uitvoerende kunst- en literatuurdiensten' óf '92311000-4 Kunstwerken' van toepassing.

Het contract met de kunstenaar verdeelt de ontwerpfase in twee fases: het voorlopig ontwerp en het definitief ontwerp. Na goedkeuring van het definitief ontwerp volgt het vervaardigen van beeldende kunst bij rijksgebouwen. Het contract beschrijft de afspraken voor de uitvoeringfase en de uiteindelijke oplevering van het kunstwerk.

Bij huisvestingsprojecten die tot stand komen met een geïntegreerd contract, zoals bij verschillende vormen van Publiek Private Samenwerking (PPS) wordt dezelfde procedure gevolgd. In het contract dat het Rijksvastgoedbedrijf afsluit met het uitvoerende consortium is dit toegelicht. De opdracht aan de geselecteerde kunstenaar wordt in dat geval door het consortium verstrekt.

3 Onder meer de publicatie 'In Opdracht' en het databestand 'Kunst in Rijkshuisvesting'.

4 Bij omvangrijke opdrachten worden bijvoorbeeld meerdere atelierbezoeken afgelegd en is het track-record van de beoogde kunstenaars van belang.

Ontwerpen van een kunstwerk

Voorlopig ontwerp

Het voorlopig ontwerp is de uitwerking van de ideeënschets. Deze is nader uitgewerkt en preciezer in detaillering en materiaalkeuze. Het dient als discussiestuk tussen kunstcommissie en de kunstenaar. Een voorlopig ontwerp kan bestaan uit tekeningen, maquettes, modellen, (kleur)monsters en een schriftelijke (bijvoorbeeld over de te gebruiken materialen) en/of mondelinge toelichting. Het voorlopig ontwerp omvat een globale raming van de te verwachten kosten inclusief BTW en het tijdpad voor de realisatie van het kunstwerk, uitgesplitst in een honorariumdeel en een deel voor de uitvoering van het kunstwerk.

De kunstcommissie beoordeelt het voorlopig ontwerp aan de hand van de criteria die bij de opdracht aan de kunstenaar zijn gesteld. De adviseur beeldende kunst bevestigt de beoordeling door de kunstcommissie schriftelijk aan de kunstenaar. De kunstcommissie kan het voorlopig ontwerp:

- goedkeuren.
- gemotiveerd afkeuren en de kunstenaar in de gelegenheid stellen om het voorlopig ontwerp aan te passen.
- gemotiveerd afkeuren en adviseren om de overeenkomst te beëindigen.

Indien de kunstcommissie het voorlopig ontwerp afkeurt en de kunstenaar daarbij in de gelegenheid stelt het voorlopig ontwerp aan te passen, stelt de kunstcommissie en de kunstenaar een nieuwe datum vast waarop het aangepast voorlopig ontwerp zal worden ingediend, tenzij de kunstenaar zelf besluit af te zien van het maken van een aangepast voorlopig ontwerp.

De adviseur beeldende kunst geeft de kunstenaar concrete aanwijzingen voor het aanpassen van het voorlopig ontwerp. Indien de kunstenaar overgaat tot het maken van een aangepast voorlopig ontwerp heeft de kunstenaar geen recht op een aanvullende vergoeding, tenzij schriftelijk anders wordt overeengekomen. Als ook het aangepaste voorlopig ontwerp door de kunstcommissie wordt afgewezen, zal zij de opdrachtgever adviseren de overeenkomst te beëindigen. De kunstenaar heeft bij beëindiging van de opdracht wel recht op het honorariumdeel voor het voorlopig ontwerp.

Definitief ontwerp

In het definitief ontwerp zijn alle technische en financiële aspecten beschreven. Bovendien dienen ook alle bijkomende zaken expliciet beschreven te worden. Afhankelijk van het karakter van het kunstwerk worden afspraken gemaakt over wat onder de levering van het definitief ontwerp en de goedkeuring daarvan wordt verstaan. Indien en voor zover van toepassing omvat het definitieve ontwerp:

- werktekeningen;
- constructieberekeningen en bouwkundige voorzieningen;
- een indicatie over de uitvoerbaarheid;
- een definitieve begroting, uitgaande van reële prijsaanbiedingen en voorzien van de desbetreffende leveringsvoorwaarden;
- een uitvoeringsplan met vermelding van wie welke gedeelten van het ontwerp zal uitvoeren;
- een planningsvoorstel (met akkoord van de opdrachtgever);
- een betalingsregeling voor het uitvoeringsbudget;
- een concept beheer- en onderhoudsplan (zie ook het overeengekomen levensduurkader);
- een voorstel met betrekking tot de visuele en tekstuele documentatie van het kunstwerk.

Tenzij anders overeengekomen draagt de kunstenaar zorg voor het verkrijgen van de eventueel noodzakelijke (al dan niet schriftelijke) goedkeuring van gemeentelijke diensten en/of overige instanties.

De adviseur beeldende kunst beoordeelt het ingediende definitief ontwerp aan de hand van de overeengekomen criteria en het goedgekeurde voorlopig ontwerp. Na eventuele aanpassingen op aanwijzing van de adviseur beeldende kunst volgt een presentatie aan de kunstcommissie, waar een nadere toelichting wordt gegeven op het definitief ontwerp. Goedkeuring van het definitief ontwerp omvat mede de goedkeuring van een begroting voor de uitvoering van het werk. Indien de kunstcommissie het definitief ontwerp heeft goedgekeurd, kan het kunstwerk door de opdrachtnemer in productie worden genomen.

De kunstcommissie kan het definitief ontwerp goedkeuren of gemotiveerd afkeuren. De adviseur beeldende kunst zal het eindoordeel van de kunstcommissie schriftelijk aan de kunstenaar bevestigen (kopie aan de kunstcommissie). Als ook het aangepaste definitief ontwerp door de kunstcommissie wordt afgewezen, zal zij de opdrachtgever adviseren de overeenkomst te beëindigen. De kunstenaar heeft bij beëindiging van de opdracht wel recht op het honorariumdeel voor het definitief ontwerp, tenzij sprake is van wanprestatie.

Vervaardigen van een kunstwerk

Uitvoering

Deze fase is voor elke opdracht verschillend. Sommige kunstwerken worden elders voorbereid en daarna geruisloos in één dag geplaatst. Andere kunstwerken worden geheel ter plekke vervaardigd. Al tijdens de ontwerpfase wordt hiermee rekening gehouden in verband met de impact die het plaatsen van kunstwerken heeft op het bedrijfsproces van de gebruiker van de huisvesting.
De kunstenaar heeft de eindverantwoordelijkheid voor de juiste uitvoering van het kunstwerk.

Dit geldt ook als de kunstenaar andere partijen inschakelt. Ook hier worden - afhankelijk van het karakter van het kunstwerk - project specifieke afspraken gemaakt over de uitvoering. Er is een goede afstemming nodig tussen de projectverantwoordelijke, de adviseur beeldende kunst, de architect, de kunstenaar en de gebruiker.

Eerste oplevering

De eerste oplevering bestaat uit een schriftelijke kennisgeving van de kunstenaar aan de opdrachtgever dat het kunstwerk vervaardigd en/of geplaatst is in overeenstemming met het definitief ontwerp en dat het kunstwerk gereed is voor de keuring door de kunstcommissie. De kunstenaar levert eveneens een beheer- en onderhoudsplan. De opdrachtgever is verplicht om het kunstwerk te keuren en de kunstenaar schriftelijk in kennis te stellen van de aanvaarding of afkeuring van het vervaardigde en/of geplaatste kunstwerk. Mocht het kunstwerk afwijken van wat werd verwacht op basis van het definitief ontwerp, zal de opdrachtgever - in overleg met de adviseur beeldende kunst - aanwijzingen geven voor aanpassingen die de kunstenaar voor de aanvaarding dient te maken.

Eindoplevering

De eindoplevering bestaat uit:

- een schriftelijke kennisgeving van de kunstenaar dat het kunstwerk gereed is en dat eventuele bij de eerste oplevering gebleken gebreken of onvolkomenheden zijn verholpen.
- een onderhoudsinstructie van de kunstenaar met aanwijzingen voor het onderhoud, gegevens en bijzonderheden met betrekking tot de gebruikte materialen inclusief eventuele kleurnummers en gegevens met betrekking tot de toeleveranciers.
- rechtenvrije fotografie (incl. naam van de fotograaf), tekstuele toelichting en overige administratieve gegevens over het gerealiseerde kunstwerk.

Vóór de betaling van de laatste termijn aan de kunstenaar toetst de projectverantwoordelijke het onderhoudsplan op kwaliteit, en bevestigt op advies van de adviseur beeldende kunst de oplevering van het kunstwerk schriftelijk aan de kunstenaar (proces-verbaal van oplevering). Daarmee is tevens het eigendom van het kunstwerk overgedragen aan het Rijksvastgoedbedrijf. De kunstenaar behoudt het geestelijk eigendom van het kunstwerk. De kunstenaar mag echter geen gelijke of soortgelijke kunstwerken maken. Van een soortgelijk kunstwerk is sprake als dit zodanig lijkt op het eerste kunstwerk dat redelijkerwijs niet kan worden gesproken van een nieuw oorspronkelijk werk.

Nazorg

Indien het kunstwerk binnen een half jaar gebreken vertoont die bij oplevering niet zichtbaar waren kan de kunstenaar aansprakelijk worden gesteld.

4) Exploitatie en beheer

Onderhoud en beheer zijn een integraal onderdeel van het beoordelingskader van de kunstopdrachten in de kunstcommissies. De kunstcommissies worden voorgezeten door de projectverantwoordelijke, deze is ook verantwoordelijk voor het toetsen van de ontwerpen en de uitvoering van de kunstwerken vanuit beheerperspectief. De collectie percentagekunst bevat enkele duizenden stukken. De collectie valt onder de verantwoordelijkheid van de afdeling Vastgoedbeheer van het Rijksvastgoedbedrijf. Binnen dit bedrijfsonderdeel zijn de collectie manager beeldende kunst en de adviseurs van de afdeling monumenten en kunst van het expertisecentrum techniek belast met de zorg voor deze collectie. Zij sturen de periodieke inspectie en eventueel bijzonder onderhoud of restauratie van de kunstwerken aan en zijn aanspreekpunt bij herplaatsing en afstoot.

Bijlage

Historie van de percentageregeling

In 1951 werd op initiatief van het Ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen (OK&W) door de ministerraad als onderdeel van het rijksbeleid voor cultuur de kern van de huidige percentageregeling voor gebouwen in beheer van de Rijksgebouwendienst vastgesteld. De eigenlijke tekst van het besluit is zeer summier en op enkele punten minder duidelijk; na enige jaren bleek de regeling ook niet goed aan te sluiten bij de wensen die speelden in de maatschappij en bij de ambtelijke cultuurwereld. Vanaf het begin speelde de Rijksbouwmeester een centrale rol bij de uitvoering.

De Rijksoverheid preciseerde en actualiseerde de regeling voor de eerste keer in 1963 via de officiële brochure Decoratieve aankleding van rijksgebouwen en scholen (uitgave ministerie van OK&W). Maar in de roerige jaren 60 groeide de kritiek op omvang, inhoud en uitvoering van de regeling. In 1974 werd hierop door de Raad van Cultuur voor de minister van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk (CRM) het Rapport van de studiecommissie Percentageregelingen opgesteld.

Als vervolg daarop werd door de minister de Werkgroep Beeldende Kunst Rijksgebouwen in het leven geroepen (Commissie Gruijters), die in 1977 de Nota Kunst bij Rijksgebouwen presenteerde.

De minister van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening, waaronder de Rijksgebouwendienst ressorteerde, nam het merendeel van de aanbevelingen van beide stukken over en besloot - op hoofdlijnen - het volgende: de toepassing van de Rijksregeling werd verbreed, zodat in principe bij alle projecten van de Rijksgebouwendienst voor bouw en renovatie de regeling geldend werd. Ook werd een glijdende schaal van percentages voor de bepaling van het kunstbudget geïntroduceerd, afhankelijk van de totale bouwsom.

Verder werden toepassing en beleid inhoudelijk mede toevertrouwd aan een rondom de Rijksbouwmeester geformeerde groep van Adviseurs Beeldende Kunst, die zelf als beeldend kunstenaar actief waren. Ten slotte diende er een documentatiebestand bijgehouden te worden en zou de Rijksgebouwendienst regelmatig informatie over de gerealiseerde projecten openbaar maken.

Op enige details na is de nieuwe opzet van de Rijksregeling die de ministers verantwoordelijk voor Cultuur en voor Rijksgebouwen circa 25 jaar geleden opstelden tot op heden bewaard gebleven. In het Besluit Rijksgebouwendienst 1999 is ook nog eens duidelijk geformuleerd dat bij de Rijksgebouwendienst de taak ligt van de bevordering en bewaking van de kwaliteit van de (...) beeldende kunst bij het tot stand brengen, het wijzigen en het beheren van de gebouwen, werken en terreinen waarover de zorg van de Dienst zich uitstrekt (artikel 3 sub g).

Op 1 juli 2014 is het Rijksvastgoedbedrijf ontstaan uit de fusie van de Dienst Vastgoed Defensie, het Rijksvastgoed- en ontwikkelingsbedrijf, de directie Rijksvastgoed en de Rijksgebouwendienst. Ook in het Besluit taak RVB 2017 van 01-01-2018 (artikel 5. Zorg voor architectuur, stedenbouwkundige inpassing, beeldende kunst en duurzaamheid) is deze taak duidelijk geformuleerd.

Als gevolg van de fusie zijn vele interne werkprocessen aangepast en up-to-date gemaakt. In deze publicatie is de percentageregeling in lijn gebracht met de huidige werkprocessen en de vigerende huisvestingsstelsels. In 2019 is de regeling in overleg met vertegenwoordigers van alle directies van het Rijksvastgoedbedrijf aangepast tot zijn huidige vorm.

Colofon

Uitgave
Rijksvastgoedbedrijf
Atelier Rijksbouwmeester
Postbus 16169
2500 BD Den Haag

Postbus.Rijksadviseurs@Rijksoverheid.nl

Fotografie

Sam Durant
No lie can live forever, 2006
Lichtsculptuur
Openbaar Ministerie (OM), Eusebiusbinnensingel 28, Arnhem
Fotograaf: Henze Boekhout

Ursula Mumenthaler
Passagen, 2010
Vijf beeldende ingrepen in de hoofdcorridor
Detentiecentrum Rotterdam
Fotograaf: Gert Jan van Rooij

Spencer Finch
Zonder titel, 2010
Lichtsculptuur
Rechtbank, Jansstraat 81 Haarlem
Fotograaf: Mels van Zutphen

Dit is een uitgave van het Rijksvastgoedbedrijf
Atelier Rijksbouwmeester

December 2020
www.rijksvastgoedbedrijf.nl